ZAPISKI NUMIZMATYCZNE

WYCHODZĄ KWARTALNIE POD REDAKCJĄ RUDOLFA MĘKICKIEGO

NUMER 3. ROK I.

LWÓW, LIPIEC — WRZESIEŃ, 1925.

Dr. KAZIMIERZ SOCHANIEWICZ: TERMINOLOGJA CZERWONO-RUSKICH MIAR NASYPNYCH (ZBOŻOWYCH) W XV i XVI WIEKU).

(DOKOŃCZENIE).

Półmiarek. Jednostką bezpośrednio niższą od korca był półmiarek. Sama nazwa wskazuje, że wywodzi się od słowa miara, co świadczy, że synonimem korca było słowo miara; spotyka się w źródłach już na początku XVI wieku [1]). W połowie XVI w. t. j. w lustracjach królewszczyzn, na ogół termin nierzadki, bo spotykany pozytywnie w kilkunastu powiatach Rusi. Mniemam, że był raczej jednostką utworzoną sztucznie, niejako interpolowaną do systematu czwórkowego miar czerwono-ruskich.

Maca. Czwartą z koleji jednostką miary zbożowej spotykaną na Rusi Czerwonej w XVI wieku jest maca, pochodząca z wyrazu niemieckiego Metze [2]). Wyraz Metze oznacza w Niemczech miarę rzeczy sypkich. W Niemczech północnych oznacza on miarę stosunkowo niewielką i rzadko używaną, w Prusiech jest to jedna szesnasta szefla (= 3·4351 litra), w Saksonji również $^1/_{16}$ ale drezdeńskiego szefla (= 6·499 litra), w Brunszwiku $^1/_4$ jednostki

---

[1]) Zapiska sąd. z 25 IX. 1506, Lwów (A. g. z. 17, Nr. 4274): „... mediam mensuram vulgariter polvmyarek tritici...“

[2]) Glogier. Encyklopedja staropolska tom III, str. 175. Zobacz też S. Linde Słownik języka polskiego tom III, str. 13. Słownik języka polskiego J. Karłowicza etc. tom II, str. 835, gdzie określono macę jako miarę objętości rzeczy sypkich równą garncowi.

zwaną Vierfass a $^1/_{16}$ jednostki zwaną Himten (= 10·9154 litra) w księstwie Gotajskiem $^1/_{16}$ małdrata (= 10·9154 litra), w elektorstwie heskim $^1/_{16}$ ćwiertni (= 10·046 litra). Natomiast w Niemczech południowych miara „Metze“ jest częściej używaną i oznacza miarę bezwzględnie większą. Bawarska = 37·0596 litra (przyczem 6 mac stanowi jednostkę wyższą zwaną Schaff). W krajach austrjacko-niemieckich maca = 61·468 litrom, przyczem 30 mac stanowi jednostkę wyższą zwaną „Muth“. Jest ona znaną również na Węgrzech, gdzie ma wartość najwyższą, peszteńska bowiem wynosi 93·7476 litra, preszburska 62·4984 litra [1]). Maca na Rusi Halickiej (75—115 litrów) należy do typu miar większych, aniżeli miary północno-niemieckie, i jest niewątpliwie ze względu na swą etymologję pochodzenia niemieckiego, ale ze względu na swą wielkość zbliża się raczej do typu południowo-niemieckiego t. j. stanowi jednostkę większą. Możliwe, że jest ona na Rusi Czerwonej wynikiem działania wpływów południowo-niemieckich, które przeszły tu przez filtr węgierski. Z nazwą tą spotykamy się na Rusi Czerwonej jako miarą masła [2]). W XVI wieku w świetle lustracji królewszczyzn mamy wyraźnie poświadczone istnienie następujących mac: leżajskiej, stryjskiej, halickiej, lwowskiej i ratneńskiej. Maca jako czwarta część korca odpowiadałaby zatem także polskiej ćwiertni, dla której stosowano także łacińską nazwę „mensura“ [3]). Z nazwą ćwiertni jednak na Rusi Czerwonej nie spotkaliśmy się; natomiast można pozytywnie twierdzić, że maca nie była wyłącznie rozpowszechnioną, skoro w powiecie grabowieckim rachowano także na ćwierci [4]).

M i a r k a m ł y ń s k a. Z jednostek niższych od macy należy wymienić miarkę młyńską. Pojęcie miarki młyńskiej było różnorodne np. korzec krakowski liczył miarek młyńskich osiem, wynosiłaby zatem miarka jedną ósmą korca. Spotykamy się także z określeniem miarki młyńskiej jako równej 7 kwartom. Według księdza Kamieńskiego miarka jest to $^1/_{16}$ część korca czyli 2 garnce, którą młynarze biorą od mielenia zboża [5]). Lustracje dóbr królewskich na Rusi Czerwonej rachują po 10 miarek młyńskich na korzec, sądząc z cytowanych tam miarek: hrubieszowskiej, chełmskiej, horodelskiej, kamioneckiej, bełzkiej, sokalskiej i krasnostawskiej. Używanie ogólne podziału korca na 10 miarek młyńskich na Rusi zdaje się potwierdzać przekład biblji Leopolity, który mówi, że 10 część korca brała w się miarka [6]). Można mniemać, że miarka młyńska była obok korca najczęściej używaną praktycznie miarą nasypną, podczas kiedy inne jednostki miernicze miały nietyle prak-

---

[1]) Zob. Meyer Konversations-Lexikon tom XI (1887) str. 512 „Metze“.

[2]) Zapiska sąd. z 17 VI 1488. Przeworsk (A. g. z. XIX. Nr. 359): „...unan maczam buthiri...“. Jest też miara miodu, Żereła II str. 110, 112, III str. 284.

[3]) Grodecki l. c. str. 4.

[4]) Hruszewski. Żereła tom VII, str. 301.

[5]) Zob. Linde: Słownik języka polskiego tom III, str. 80 (miarka).

[6]) Ezechiel 45, 11; porównaj Linde: Słownik języka polskiego l. c.

tyczne ile rozliczeniowe znaczenie. Przypuszczenie to opieram na uprawnieniach i ciężarach związanych z posiadaniem młyna i wykonywaniem zawodu młynarskiego [1]). Wykonywanie zawodu młynarskiego było połączone z dochodem, obliczanym z ilości miar zboża oddanego do przemiału (bardzo często oznacza miarka młyńska zapłatę zbożem za zmielenie, co oznaczają synonimy wymiar, miara, wymiełek, wymełek), albowiem młynarz mierzył zboże własnymi miarami, dając za pewne quantum zboża odpowiednie quantum mąki [2]).

Młynarz zapewne posiadał przywilej na autentyczne miary zbożowe i niezależnie od dochodu z młynarstwa, miał zapewne dochód z mierzenia zboża. Miarki młyńskie, możnaby mniemać, wchodziły jako zasadnicza i podstawowa część inwentarza młyna w XV wieku, a uprawnienia z tych tytułów płynące były związane ściśle z przelewaniem własności. Nic też dziwnego, że w XVI wieku rewizorowie dóbr królewskich, określając różnice poszczególnych korców na Rusi Halickiej, określali je niejednokrotnie podając poprostu różnicę w miarach młyńskich. Ksiądz Kluk wyjaśnia, że miary do mierzenia zboża, jeżeli bednarskie bywają są dębowe, sosnowe, bukowe; jeżeli z jednego kloca dłubane są topolowe, wierzbowe, osikowe i olszowe [3]). Ustawodawstwo polskie bardzo często określało wygląd, oraz sposób sporządzania zasadniczych miar zbożowych nieraz nader detajlicznie jak np. w przepisach wydanych przez wojewodę krakowskiego dla województwa krakowskiego z 1561 r. [4]).

P ó ł m a c e k. Knapski w swym Thesaurusie, mówiąc o podziale kłody, wymienia jako jednostkę mniejszą od macy półmacek [5]). Zanim powtarza tę wiadomość Glogier [6]). Posiadamy materjał źródłowy, t. j. lustracje dóbr królewskich Czerwono-ruskich, które nazwę półmacka wymieniają jako miarę miodu.

---

[1]) Na przykład pojęcie „dziesięciny młynarskiej“ (decima metreta de molendinis). A. g. z. tom VII, Nr. 37 (8 VII 1427 Drohobycz). O znaczeniu wyrazu metreta zob. niżej.

[2]) Zob. zapiskę sądową z 24 VII 1445 Lwów (A. g. z. XIV, Nr. 1438): „...tenere debet molendinum salvis mensuris regalibus...“; to samo z 15 V 1447 Lwów (l. c. Nr. 1907): „...recepit census et emolimenta de molendino alias myari tritici, siliginis et brasei...“; to samo 1448 Przeworsk (l. c. tom XIII, Nr. 3814): „...recepisti ipsius mensuras alias myery in molendino...“; to samo 11 I 1475 Sanok (l. c. tom XVI 1025): „...obligavit molendinum cum omnibus emolimentis alias z myaramy...“; to samo 27 IV 1479 Przemyśl (l. c. tom XVII, Nr. 1692): „...Nicona alias Drohobysch molendinator non est emtibilis, sed de mensura sedebat...“; to samo 24 IV 1483 Przemyśl (l. c. tom XVII, Nr. 1816) „...et molendinum super ipsa piscina construere debet et mensuras capere...“; to samo 28 V 1484 Przemyśl (l. c. tom XVII, Nr. 1933) „...ad quod molendinum... dedit realem intromissionem et in omnes mensuras ipsius molendini...“; to samo 30 VIII 1484. Przemyśl (l. c. tom XVII, Nr. 1958): „...et in molendinum ac in mensuras omnis grani de eodem molendino provenientes...“.

[3]) Zob. Linde: Słownik języka polskiego tom III, str. 78 (miara); za nim powtarza Glogier. Encyklopedja staropolska l. c. tom III, str. 204 (Miary i wagi w dawnej Polsce).

[4]) Grodecki: Przyczynki l. c. str. 10—11.

[5]) Zob. wyżej przy objaśnieniu słowa „Kłoda“.

[6]) Glogier. Encyklopedja ilustrowana tom III, str. 178 (maca).

Lipieczna. Rewizje dóbr królewskich wymieniają jako jednostkę niższą od macy np. w pow. ratneńskim[1]) lipieczną jako $^1/_{16}$ ($^1/_{10}$, $^1/_{12}$) macy ratneńskiej. Wyraz ten nie jest znany słownikarzom naszym t. j. ani Karłowiczowi ani Lindemu. Poza Ratnem na Rusi Czerwonej nie spotykamy.

Metreta. Z miar spotykanych w XV wieku na Rusi Czerwonej mamy metretę czyli miarę, która w normalnych warunkach odpowiada połowie korczyka; wielkość metrety na Rusi nie jest znana[2]); możliwem jest, że na Rusi Czerwonej metreta oznaczało miarę młyńską; byłaby jednak różnica między systemem liczenia na ziemiach rdzennie polskich a ziemiach Czerwono-ruskich. Na korzec ruski szło 10 miarek młyńskich natomiast na korzec polski targowy czyli państwowy miar 32 na korzec polski biskupi czyli gnieźnieński miar 24, według obliczeń Grodeckiego.

Wiertel. Pojęcie korczyka, w tem znaczeniu, w jakiem się go spotyka na ziemiach rdzennie polskich, na ziemiach czerwonoruskich w XVI wieku nie jest znany. Natomiast spotyka się jego synonim zwany wiertelem, ale jako miarę na piwo[3]) w XV w. oraz w XVI w. jako miarę soli.

Coretum. Obok wiertela, który jest synonimem korczyka, spotykamy jego drugi synonim „Coretum“ jako miarę zbożową na Rusi. O wielkości coretum i stosunku tegoż do korca, względnie kłody, nie da się nic w świetle lustracji z XVI wieku powiedzieć[4]).

Zamykając uwagi dotyczące terminologji zbożowych miar ruskich używanych w XV wieku możemy powiedzieć, że typowemi miarami są: kłoda, korzec ($^1/_4$ kłody), półmiarek (półkorca), maca ($^1/_4$ korca), miarka młyńska

---

[1]) Hruszewski: Żereła l. c. tom VII, str. 58, normalnie lipieczna to miara miodowa.

[2]) Wyraz metreta przeszedł do łaciny średniowiecznej z głębokiej starożytności, bo pochodzi od wyrazu greckiego metretés, miary nasypnej, która w systemie solońskim liczyła 38·88, w młodszym systemie 39·3 litra (zob. Iwan Müller: Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft tom I, z r. 1886, str. 672 (3). Grodecki l. c. str. 6 określa „metretę“ jako półkorczyk, a równocześnie jako miarkę młyńską. Na Rusi Czerwowej spotykamy metretę jako miarę słodu i soli. Zob. dokument z 8 VII 1427 Drohobycz (A. g. z. tom VII, Nr. 37): „...decimam metretam brasei...“; zob. zapiskę sądową z 27 VII 1439 Sanok (A. g. z. tom XI, Nr. 1231): „...XLVI metretas alias myary salis...“.

[3]) Zob. dokument z 18 XI 1437 (A. g. z. tom V, Nr. 74, str. 92): „...unum vasculum alias viertel de cervisia...“. Słowo wiertel oznacza także ćwiertnię np. wiertel kaliski mniejszy dwoma garncami od korca krakowskiego lub ćwiertni toruńskiej, Knapski Thesaurus 304; wiertel poznański jeszcze mniejszy l. c. 1254, ob. Linde. Słownik języka polskiego, tom VI, str. 30.

[4]) Zapiska sądowa z 4 X 1502 Sanok (A. g. z. XVI, Nr. 2828): „...item alias prosa per coretum... per medium coretum pisam...“. Grodecki l. c. str. 5 twierdzi, że w źródłach od końca XIV wieku na ziemiach rdzennie polskich w miejsce miary „cribrum“ (sito) występują jako techniczne terminy korczyka ($^1/_4$ ćwiertni) słowa „chorus“, „coreum“, „coretum“. Możliwe zatem, że i na Rusi Czerwonej w XV wieku coretum oznaczało korczyk, a w tym wypadku byłaby to $^1/_{16}$ korca, zwana także wiertelem, a więc w systemie miar ruskich byłyby miarą mniejszą od półmacka.

($^1/_{10}$ korca), ewentualnie lipiec na ($^1/_{16}$ macy), inne miary, jako to półmacek, są używane sporadycznie, natomiast metreta, wiertel i coretum nie dadzą się ściśle w odtworzonym systemie, opartym o podział zasadniczo dwójkowy, względnie czwórkowy zidentyfikować.

EMIL BAHRFELDT: MEDAL PORTRETOWY EUSTACHEGO WOŁŁOWICZA Z R. 1626.

Av: EVSTACHIVS·WOLOWICZ ·· D : G : EPVS·VILNEN : AET LIV. Popiersie biskupa prawie wprost w sutannie i birecie.

Na odcinku ramiona: IOH·ENGELHART·F.

Rv: Wśród chmur na wstędze: IN VTRVMQUE·, poniżej nad brzegiem Wilejki miasto Wilno z zamkiem i wieloma wieżami kościołów. Jako przymówka do nazwiska biskupa, wół przed pługiem, na lewo płonący ołtarz, na jednej ścianie którego herb Bogorja Wołłowiczów, na drugiej rok 1626.

Na brzegu rzeki czworogranne ramki (tarcza z liczbami, kompas?) z nieczytelnym napisem. Na samym dole: CIVI : VILNENSIS | IOH·ENGELHART.

Medal owalny, srebrny, 18 g 35·5 × 41·5 mm.

Raczyński Nr. 99, Rolas du Rosey, Numismat. Sammlgn. II część (Drezno 1863) Nr. 3589, katalog aukcyjny II zbioru hr. Henryka Steckiego 1875 r. Nr. 1595, Die Reichelsche Münzsammlung in St. Petersburg (St. Petersburg 1842) 2 część Nr. 2689, Czapski Nr. 4059.

Rzadki ten medal, który dopiero przez L. & L. Hamburgera trafnie na r. 1626 oznaczony został, znajduje się w gabinecie numizmat. w Petersburgu, w zbiorach Czapskich i w Bibljotece w Medjolanie.

O medaljerze, którego nazwisko w tym medalu jest umieszczone dwukrotnie, posiadamy bardzo skąpe wiadomości. Według Czapskiego (Nr. 4059 i 1735) wiemy tylko tyle, że był on mieszczaninem wileńskim i wykonał prócz powyższego medalu jeszcze medal na pamiątkę koronacji Władysława IV w r. 1633, oznaczony również jego pełnem nazwiskiem. Zgodnie z tem uważają go za polskiego medaljera z r. 1625—1633 *Erbstein* (Münz- u. Medaillenfreund Szp. 237), *Schlickeysen* (Abkürz. a. Mzn. III wyd. str. 232) również około r. 1633, *Kirmis* (Handbuch d. poln. Mzkde. str. 215) jako medaljera wileńskiego około r. 1630. W przeciwieństwie do tego spotykamy się u wielu innych autorów z pomieszaniem medaljerów o nazwisku Engelhart, których znamy ośmiu, z których zaś wymienimy tutaj dwu, jako dających powód po temu.

Jest nim w pierwszym rzędzie OTTO ENGELHART (Bolzenthal, Kunstgesch. d. modern. Medaillen-Arbeit S. 199). Jak Friedensburg (Schlesiens Vorzeit Tom VIII, str. 53) — mógł uważać Ottona za wykonawcę medalu

Wołłowicza z r. 1626, aczkolwiek medal jest wyraźnie oznaczony pełnem nazwiskiem artysty IOH. ENGELHART, jest dla nas tem mniej zrozumiałem, że Bolzenthal przez przeoczenie lub wskutek omyłki druku — jak wynika z jego wywodów na stronie 199 — wstawia ten medal pod r. 1525. Forrer (Biographic. diction. of medalists III str. 20) powtarza ten nonsens.

Drugim jest JAN REINHARD ENGELHART, mincarz w służbie szwedzkiej, następnie wardajn i rytownik stempli w służbie śląskiej, oznaczał czasem swe prace również literami I. E. Tego to mincarza nazywa Friedensburg Reinholden zamiast Reinhardem (Schlesiens neuere Münzgeschichte str. 237) i przypisuje mu wykonanie medalu koronacyjnego Władysława IV z r. 1633. Forrer podaje za nim to samo. Widzimy z tego, że Jan Engelhart i Jan Reinhard Engelhart uważani bywają za jedną i tę samą osobę. Ponieważ ostatni zmarł dopiero w r. 1713, niemożliwem jest, aby już w r. 1626 i 1633 pracował jako medaljer, zwłaszcza z taką biegłością, jaką widzimy na wspomnianych medalach, a która zdradza rękę bardzo już wyrobionego i utalentowanego artysty. Wileński mieszczanin Jan Engelhart jest tedy zupełnie kim innym, niż szwedzko-śląski Jan Reinhard Engelhart („*Berl. Mnzbl. Nr. 276*").

NOWE MONETY METALOWE WOLNEGO MIASTA GDAŃSKA Z R. 1923.

Gdy w r. 1923 marka niemiecka równała się prawie zeru, zdecydował się senat gdański w jesieni t. r. do wprowadzenia nowej waluty, wybrał jako jej podstawę funt angielski i stworzył nową jednostkę pieniężną, t. zw. Gulden gdański, posiadający wartość $^{1}/_{25}$ funta. Gulden gdański równa się mniej więcej złotemu frankowi albo 0·816 marki niemieckiej i zawiera 100 fenigów gdańskich. Według ustawy menniczej przypada na każdego mieszkańca 25 guldenów w srebrze i 3 guldeny w bilonie niklowym i miedzianym, podczas gdy monety złote mają być na razie bite w bardzo ograniczonej liczbie egzemplarzy. Gdańsk posiada następujące rodzaje monet metalowych: dwudziestopięciozłotówki w złocie, 5, 2, 1 i $^{1}/_{2}$ guldenówki w srebrze, 10 i 5 fenigówki w niklu i 2 i 1 fenigówki w miedzi. Monety srebrne wybito w holenderskiej mennicy państwowej w Utrechcie, monety złote, niklowe i miedziane wykonano w mennicy państwowej w Berlinie. Projekty do wszystkich monet dostarczył Prof. Dr. Inż. Fischer. Dnia 18 grudnia 1923 przybył parowiec z pierwszym transportem 2,200.000 guldenówek, a 23 grudnia przyszły z Berlina monety złote, niklowe i miedziane. Monety powyższe puszczono natychmiast w obieg. Dnia 15 stycznia 1924 nadeszła reszta monet.

Do końca roku 1923 wybito ogółem prawie $19^{1}/_{2}$ miljona sztuk, wartości 10 miljonów 735 tys. guldenów gdańskich, a mianowicie: 25 guldenó-

wek złotych 1000 sztuk, 5 guldenówek 700 tys. sztuk, 2 guldenówek miljon 250 tys. sztuk, guldenówek 3$^1/_2$ miljona sztuk, $^1/_2$ guldenówek miljon sztuk, 10 fenigówek niklowych 5 miljonów sztuk, 5 fenigówek 3 miljony sztuk, 2 fenigówek miedz. miljon sztuk i fenigówek pojedynczych 4 miljony sztuk.

Widzimy więc, że wybito monet srebrnych zgodnie z ustawą, która przepisuje na głowę 25 guldenów w srebrze. Ponieważ Gdańsk liczy 400.000 mieszkańców, gdy pomnożymy ją przez 25, otrzymamy 10 miljonów guldenów w srebrze, którą to sumę istotnie wybito. Monet niklowych, miedzianych wybito jedynie na 710 tys. guldenów, co czyni 59% przewidzianej sumy.

25 guldenówka złota odpowiada dokładnie angielskiemu funtowi złotemu i waży 7·988 g, z czego 7·322 g czystego złota (Feingold) i zawiera procentowo więcej czystego złota, niż niemiecka 20 markówka.

Av: Herb Gdańska na tarczy, trzymanej przez dwa lwy — i napis: „Freie Stadt Danzig 1923“.

Rv: Postać Neptuna ze studni przy „Langenmarkt“ i wartość „25 Gulden“.

Na grzbiecie pismem wgłębionem dewiza gdańska: „Nec temere nec timide“.

Wybito 1000 sztuk, z czego 800 sztuk polerowanym stemplem. Monety złote nie są właściwie jeszcze w obiegu, gdyż są one bite, jako podkład dla banknotów. Kilkadziesiąt sztuk, z pośród bitych polerowanym stemplem, rozdzielono pomiędzy te osoby, które zasłużyły się około wprowadzenia nowej waluty.

5 guldenówki ważą 25 g przy średnicy 35 mm, 2 guldenówki 10 g przy średnicy 27 mm, guldenówki 5 g przy średnicy 23·5 mm, $^1/_2$ guldenówki 2·5 g przy średnicy 19·5 mm. Wszystkie monety srebrne bite są ze srebra 750/1000. Przy monetach gdańskich, bitych w r. 1923, napisy wykonano literami gotyckiemi, przytem na żadnej sztuce niema znaków menniczych.

M. KUCZYŃSKI: SPIS METALOWYCH MONET PRYWATNYCH, WYDANYCH NA ZIEMIACH POLSKICH W LATACH 1914—1920.

W niniejszym spisie starałem się zebrać wszystkie prywatne monety metalowe, które pojawiały się w czasie wojny wyłącznie w miejscowościach byłego zaboru pruskiego. Z innych miejscowości znamy tylko jeden okaz, pochodzący z Łodzi, a wybity przez firmę J. A. Ostrowski. Spis ten oparłem na zbiorach polskich, oraz na pracy Kellera i Giesecke'go: „Hartgeld“ 1923.

Skróty: W. = Wielkopolska, P. = Pomorze, Śl. = Górny Śląsk, b. d. = bez daty, 8-y = ośmioboczny, 4-y = czworoboczy i t. p. Wartości są podane w fenigach. Zaznaczam równocześnie rodzaj metalu.

1. BARCIN — Bartschin, W.
   Gmina.
2. BIEDRUSK — Warthelager, W.
   a) Komendantura, 1917, 5, 10, 50, cynk okr.
   b) „ „ 5, żelaz. okr.
3. BIELSZOWICE — Bielschowitz, Śl.
   Inspekcja gór. III, b. d., 5, 10, 50, 100, cynk okr. z otworami.
4. BNIN — Bnin, W.
   Miasto, 1917, 5, 10, 50, cynk okr. (przy 10 odmiany).
5. BRODNICA — Strassburg, P.
   Związek kupiecki, b. d., 5, 10, 20, cynk, 8-y.
6. BRZEZINA — Birkenheim, Śl.
   Kopalnia „Bleischarley", b. d., 5, 10, 50, cynk okr.
7. BYDGOSZCZ — Bromberg, W.
   a) Miasto, 1919, 10, cynk okr., odmiany.
   b) H. Löhnert, b. d., 5, 10, 50, cynk, 8-y.
   c) Tramwaj, b. d., 10, cynk, 8-y.
8. CHOJNICE — Konitz, P.
   Powiat, b. d., bez podanej wartości, żel., 4-y.
9. CHODZIEŻ — Kolmar, W.
   Miasto, b. d., 10, 50, żel. okr.
10. CHORZÓW — Chorzow, Śl.
    a) „Reichswerk", b. d., 50, cynk, 4-y, otwór w gwiazdce.
    b) „ „ 5, 10, 100, cynk okr.
    c) „ „ 1 Mk, żel. okr.
11. DĄB — Domb, Śl.
    „Boildohütte", b. d., 5, cynk okr.
12. GDAŃSK — Danzig.
    a) Miasto, 1920, 10, cynk okr., odmiany.
    b) Dworzec główny, b. d., 15, cynk owal., bywa i miedz.
    c) „ „ „ 10, 25, cynk okr.
    d) Obóz jeńców woj., b. d., 1, 2, 5, 10, 50, 100, cynk okr.
    e) Ofic. obóz jeń. woj., b. d., 5, 50, cynk okr.
    f) „ „ „ „ „ 100, żel. okr.
13. GNIEW — Mewe, P.
    Ofic. obóz jeńc. woj., b. d., 1, 2, 5, 10, 50, 100, cynk okr.
14. GNIEZNO — Gnesen, W.
    Miasto, b. d., 5, 10, 50, cynk 8-y.
15. GOSTYŃ — Gostyn, W.
    a) Miasto, 1917, 5, 10, 50, cynk okr.
    b) „ „ 5, 10, 50, żel. okr.

16. HUTA LAURY — Laurahütte, Śl.
Gmina, b. d., 5, 10, 50, żel. 8-y.
17. INOWROCŁAW — Hohensalza, W.
a) Powiat, b. d., 1, 5, 10, 50, 1 Mk, cynk okr.
b) „ „ 1, 5, 10, 50, żel. okr.
18. JABŁONOWO - Grosslershausen, P.
a) A. Conitzer, b. d., 1, 5, 10, cynk 8-y.
b) R. Hostmann, b, d., 1, 5, 10, cynk. 8-y.
c) T. Jagodziński, b. d., 5, 10, cynk okr.
19. KATOWICE — Kattowitz, Śl.
a) Fiedler i Glaser, b. d., 10, cynk 8-y.
b) „ „ „ 10, żel. 8-y.
20. KĘPNO — Kempen, W.
Miasto, b. d., 5, 10, cynk okr.
21. KOŹMIN — Koschmin, W.
a) Miasto, 1918, 10, 20, 50, cynk okr. (przy 50 odmiany).
b) „ „ 5, 10, 50, żel. okr. (przy 5 i 10 odmiany).
22. KROTOSZYN — Krotoschin, W.
a) Miasto, b. d., 1, 5, 10, 50, cynk. okr.
b) „ „ 5, 10, 50, żel. okr.
23. KRÓLEWSKA HUTA — Königshütte, Śl.
a) Zarząd Huty, b. d., 5, 50, cynk 4-y.
b) „ „ „ 10, cynk 8-y.
24. LESZNO — Lissa, W.
a) Miasto, b. d., 5, 10, 50, cynk okr. (przy 10 odmiany).
b) „ „ 10, 50, żel. okr. (przy 10 odmiany).
25. ŁASIN — Lessen, P.
Vorschussverein, b. d., 5, 10, 50, cynk 8-y,
26. ŁÓDŹ — Lodz.
A. I. Ostrowski, b. d., 10, żel. 8-y.
27. MIEŚCISKO — Markstädt, W.
a) Miasto, 1918, 10, cynk okr.
b) „ „ 50, cynk 8-y.
c) „ „ 10, żel. okr.
d) „ „ 50, żel. 8-y.
28. MOGILNO — Mogilno, W.
Miasto, 1916, 5, 10, 50, cynk 8-y.
29. OBORNIKI — Obornik, W.
Powiat, 1917, 5, 10, cynk okr. z otworami i 10 bez.
30. OSTRÓW — Ostrowo, W.
Powiat, b. d., 10, 50, cynk okr. (przy 10 odmiany).

31. POZNAŃ — Posen, W.
    a) Miasto, 1917, 10, cynk okr. odmiany.
    b) Gasautomat, b. d., bez podanej wart., cynk okr.
32. PSZCZYNA — Pless, Śl.
    Kopalnia, b. d., 5, 15, 25, cynk okr. z otworami.
33. PUCK — Putzig, P.
    „Holzbaufirma“, b. d., 10, 50, ? ?
34. RADZIONKÓW — Radzionkau, Śl.
    a) „Lazyhütte“, b. d., 5, 10, 25, 50, 100, cynk okr.
    b) „Kopalnia Rodzian“, 100, 200, 300, cynk okr.
35. RYDZYNA – Reisen, W.
    a) Ofic. obóz jeńc. woj., b. d., 1, 5, 10, 50, 100, cynk okr.
    b) „ „ „ „ „ 1000, cynk okr.
36. SKALMIERZYCE — Skalmieszytz, W.
    Obóz jeńców wojen., b. d., 1, 2, 5, 10, żel. okr.
37. SZMIGIEL — Schmiegel, W.
    Miasto, 1917, 5, 10, 50, żel. okr.
38. ŚRODA — Schroda, W.
    Powiat, 1917, 5, 10, 50, cynk okr. 50 z otworem.
39. ŚWIĘTOCHŁOWICE — Schwiantochlowitz, Śl.
    a) „Falvahütte“, b. d., 5, 10, 25, 200, cynk okr.
    b) „ „ 50, 100, 5 Mk, cynk okr.
    c) „ „ 20 Mk, cynk 8-y.
    d) „ „ 10 Mk, cynk 4-y.
40. SZARLEY — Scharley, Śl.
    a) „Consum-Verein“, b. d., 1, 5, 10, 20, 50, cynk okr.
    b) „ „ 1917, 1, 5, 10, 20, cynk okr.
    c) Stephan, Fröhlich i Klüpfel, b. d., 1, 2, 5, 10, 50, 100, cynk 8-y.
41. TARNOWSKIE GÓRY — Tarnowitz, Śl.
    Józef Kosmol, b. d., 10, 25, 50, ? ?
42. TORUŃ — Thorn, P.
    a) Miasto, 1918, 10, 50, cynk okr.
    b) Tramwaj, b. d.. bez podanej wartości, alum. 8-y.
43. TRZEMESZNO — Tremmessen, W.
    Miasto, b. d., 5, 10, 50, cynk okr.
44. TUCHOLA — Tuchel, P.
    a) Obóz jeńców wojen., b. d., 1, cynk 8-y.
    b) „ „ „ „ 2, cynk 4-y.
    c) „ „ „ „ 5, 10, 50, cynk okr.
45. UJŚCIE — Usch, W.
    Miasto, 1918, 5, 10, 50, żel. okr.

46. WAPIENNO — Wapienno, W.
M. Lewy i Co, b. d., 5, 10, 50, cynk 8-y.
47. WĄBRZEŹNO — Briesen, W.
Miasto, 1918, 5, 10, 50, żel. okr.
48. WINNAGÓRA — Winnagóra, W.
a) Dominium, 1917, 5, 10, 50, cynk okr.
b) H. Mańkowski, 1917, 50, ? okr.
49. WONSOWO — Wonsowo, W.
Dom handlowy, b. d., 5, 10, 50, cynk 8-y.
50. ŹNIN — Znin, W.
Powiat, 1918, 1, 2, 10, 50, żel. 8-y.

WYKOPALISKA

Wykopalisko w Szybalinie. W Nr. 2 „Zapisków", w rubryce „Wykopaliska", podaliśmy wiadomość, nadesłaną przez p. rejenta Sawaszkiewicza, o skarbie monet, wykopanym w Szybalinie obok Brzeżan. Dzięki uprzejmości p. konserwatora Dra Piotrowskiego, mieliśmy sposobność obejrzeć monety z tego wykopaliska, nadesłane do zbadnia ich ew. wartości numizmatycznej, tutejszemu Urzędowi konserwatorskiemu zabytków historycznych. Skarb składa się z 449 sztuk polskich monet srebrnych, niskiej próby z czasów panowania Zygmunta III, a mianowicie: groszy, półtoraków i trojaków koronnych, groszy litewskich i groszy gdańskich (około r. 1620). Prócz tego były w nim w niewielkiej ilości drobne monety obce. Równocześnie z powyższemi monetami znalazły się w niewytłumaczony sposób i monety z okresu o 200 lat późniejszego, a mianowicie 62 sztuk miedziaków austr. o wartości 1—15 krajcarów, z czasów panowania cesarza Franciszka I, z pierwszych lat XIX w. Monety te odebrano Janowi Cieplickiemu, rolnikowi w Szybalinie, który w czasie przesłuchania zapodał, że wykopał jakoby 600 sztuk monet srebrnych i 74 miedzianych. Część z tych monet mieli rozebrać sąsiedzi. Jak z zawartości wykopaliska wynika, były to dwa różne skarby, które nawet, jeżeli były równocześnie znalezione, zostały jednak zakopane w różnych okresach czasu. *M.*

MUZEA I ZBIORY

Galerja Narodowa m. Lwowa, posiadająca, jak wiadomo, największy w Polsce zbiór medaljonów, zakupiła w listopadzie 1925 r. 29 sztuk, które dotychczas nie znajdowały się w zbiorze i w ten sposób osiągnęła w dziale medaljonów pokaźną cyfrę 625 sztuk. W następnym numerze „Zapisków" podamy szczegółową wiadomość o nowym nabytku. *M.*

INWENTARYZACJA NUMIZMATYCZNA

Medal na pamiątkę 250 rocznicy bitwy pod Chocimem. 1. Av: Głowa króla Jana III z wieńcem laurowym, związanym u dołu wstęgą, zwrócona w lewo (heraldycznie); na odcinku szyji kursywą podpis rytownika: „Włosiński". Rv: 1673 | CHOCIM | 1923. Średnica 25 mm.

2. Av: Jak pod l. 1, ale w polu pod odcinkiem szyji nazwisko: E. M. UNGER. Rv: Podobnie jak pod l. 1.

Stemple do Av: wykonane z patrycy, rzeźbionej w stali przez W. Włosińskiego we Lwowie, stemple do Rv: rznięte wprost. Wybito nakładem Fr. Biesiadeckiego i Rudolfa Mękickiego w Zakładzie E. M. Ungera we Lwowie, ad 1 i 2 ogółem 40 sztuk w bronzie, prócz tego kilka próbnych odbitek w ołowiu. Sztuki srebrne w wykonaniu.

Medal powyższy przedstawia się na ogół dobrze; głowa modelowana według medali Jana III z XVII w. wypadła jednak pod względem artystycznym dość słabo, szczególniej razi błędne modelowanie ust. Wszystkie powyższe medale są najpierw odlewane, a następnie pod prasą dobijane stemplami, wskutek czego na wielu egzemplarzach znać pory, pozostałe w lanym bronzie. (Zobacz reprodukcję na tabl. 5, zeszyt 4).

Medale bronzowe są do nabycia w Redakcji po cenie 5·— zł. za egzemplarz. Pocztą wysyła się za zaliczką lub poprzedniem nadesłaniem należytości i porta 60 gr.

Medal na cześć Bolesława Chrobrego 1025—1925. Av: BOLESŁAW I. CH-R-OBRY 1025--1925 Głowa króla w koronie o pięciu liljach, zwrócona w prawo (heraldycznie); włosy długie, spadające na ramiona, wąsy duże.

Rv: W otoku od dołu: POLSKA ZA BOLESŁAWA — CHROBREGO. Mapa Polski, traktowana wypukło, kraje sąsiednie wklęsło; na mapie oznaczenia: POMORZE | PRUSY | GNIEZNO | WIELKOPOLSKA | ŁUŻYCE | ŚLĄSK | CZECHY | MORAWY | SŁOWACY | MAŁO- | POLSKA | RUŚ | KIJÓW | UKRAINA, w miejscach wklęsłych oznaczenia: NIEMCY— BAŁTYK — LITWA — WĘGRY.

Średnica 30 mm z uszkiem do zawieszania.

Wybito w białym metalu u Knedlera w Warszawie. Medal nie posiada aspiracji do dzieła sztuki, jest bowiem medalem popularnym — mimoto robi dobre wrażenie, a strona główna jest wcale udatna. Pomysłowi użycia mapy Polski z czasów Chrobrego na Rv: medalu tylko przyklasnąć należy! Ze względów estetycznych nie należało robić przy medalu uszka. *M.*

Zestawienie nowych monet polskich. (Ciąg dalszy).

Rok 1923.

16. *1 grosz* (bronz czerwony) Av: jak pod l. 1. Rv: jak pod l. 1, ale w dolnym zakręcie litery S w wyrazie „GROSZY" litery: KN (=Kings Norton).

Wybito w mennicy Kings Norton w Anglji.

Rok 1924.

17. *5 groszy* (bronz żółty) 1923 Av: jak pod l. 3. Rv: jak pod l. 3, ale w dolnym zakręcie litery S, w wyrazie „GROSZY“ litery: S W (=Stanisław Wojciechowski), po bokach $\frac{12}{IV}$-24.

Wybito na pamiątkę otwarcia mennicy.

18. *2 złote* 1924 Av: i Rv: jak pod liczbą 8, ale bez wszelkich znaków i relief wypukły.

Odbitka próbna w bronzie żółtym jak w pięciogroszówkach.

Rok 1925.

19. *1 grosz* (bronz czerwony) Av: jak pod l. 12, Rv: jak pod l. 12, ale w dolnym zakręcie litery S data 21/V.

Wybito na pamiątkę poświęcenia mennicy.

20. *5 złotych* Av: Wewnątrz obwódki linijkowej z punkcikami alegorja Polski w postaci kobiety siedzącej, której ręka prawa wsparta na tarczy z orłem polskim, a lewa spoczywająca na księdze z napisem: KONSTYTUCJA, trzymanej przez pacholę, obok stojące. U stóp kobiety snop zboża i sierp. W odcinku: PIĘĆ | 5 ZŁOTYCH 5.

Rv: Podobnie jak pod l. 8, ale ogon orła odmienny i z prawej strony daty znak menniczy $\frac{\wedge}{\wedge}$

Na grzbiecie napis wgłąb: IUS REIPUBLICAE SUPREMA LEX.
Średnica 37 mm.
Odbitka próbna w bronzie żółtym, jak w pięciogroszówkach.

R. M.

N O T A T K I

Bitków: Koncern naftowy „Dąbrowa“. Z powodu zakazu ówczesnych rosyjskich władz okupacyjnych bony z 1914 r. nie były w obiegu.

Dobrzelin: Cukrownia i rafinerja „Dobrzelin“ p. Żychlin z. Warszawska. Bony kursowały między pracownikami cukrowni a miejscowym sklepem spożywczym i w okrągłych sumach były wymieniane w kasie fabrycznej.

Grybów: Składnica Kółek Rolniczych. Portrety, odbite na bonach, są podobiznami ówczesnej dyrekcji.

Klemensów: Stow. Spożywców przy cukrowni „Klemensów“, p. Szczebrzeszyn. Bony pochodzą z r. 1918; wydano łącznie na 1000 Mp., z czego przy wymianie wróciło około 70%.

Myślenice: Na mocy uchwały Rady miejskiej z 23/V 1919 r. wydano bonów: 3000 sztuk po 50 h, 8000 sztuk po 1 K i 3000 sztuk po 2 K na łączną sumę 15.500 K. Wycofane z obiegu z dniem 30/XII 1920. *S.*

Grosz papierowy, odwrotnie drukowany. W zbiorach p. Kacenellenbogena w Lublinie znajduje się między innemi grosz na banknotach półmiljonowych odwrotnie drukowany.

K R O N I K A

Zebrania tygodniowe „Z. N. L.“. W czasie od 16 września do końca października 1925 r. odbyły się 4 zebrania towarzyskie z pogadankami treści numizmatycznej, pokazami monet i medali i sprzedażą dubletów między członków.

Sprawozdanie Towarzystwa miłośników historji w Warszawie, Sekcja Numizmatyczna za 1-sze półrocze 1925. Dnia 1 stycznia było członków 26. W ciągu półrocza przybyło: miejscowych 8, zamiejscowych 2; razem w dniu 1 lipca było 36 członków (z tego 3 zamiejscowych).

Skład Zarządu zmienił się o tyle, że na miejsce Wiceprezesa (po zrzeczeniu się p. Ed. Neprosa) powołano p. sędziego Konrada Berezowskiego.

W I-szem półroczu odbyło się 11 posiedzeń, na których wygłoszono 7 pogadanek, a mianowicie:

8 stycznia p. Władysław Terlecki: „O monetach kolonji greckich nad brzegami morza Czarnego“. Pogadanka ilustrowana pięknemi i licznemi monetami. 5 lutego p. major A. Hniłko: „O Andrzeju Tymphie i bracie jego Tomaszu“, oraz o ich wpływie na sprawę menniczą w Polsce w ciągu kilku panowań. 19 lutego p. Stan. Roman Lewandowski: „O historji medaljerstwa i o medalach w średniowieczu“ — ilustrowana medalami i rysunkami. 5 marca p. Roman Jakimowicz: „Jakiemi drogami przyszły monety Kufickie do Polski“ — ilustrowana mapami znalezisk. 2 kwietnia p. Prof. Jan Dmochowski: „O złotym polskim“, oświetlając pochodzenie złotego z punktu widzenia historycznego i ekonomicznego. 23 kwietnia Kazimierz Jasiński: „O monetach papierowych wojennych“, czyli t. zw. „bonach“. 28 maja p. major A. Hniłko: „O okolicznościach wybicia medalu na urodziny syna gener. artyler. Alojzego Brühla (1781).

Wiceprezes: *K. Berezowski.* Sekretarz: *K. Czerwiński.*

20-lecie Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie. (Zobacz Zapiski numizmatyczne nr. 2, str. 54). Na posiedzeniu Zarządu z 1 IX 1925 poza sprawami natury administracyjnej była rozpatrywana sprawa ewentualnego obchodu 20-lecia, przypadającego dnia 2 kwietnia 1926 r. Tę datę wskazuje statut Towarzystwa, który został zatwierdzony przez byłe Namiestnictwo królestwa Galicji i Lodomerji dnia 2 kwietnia 1906 r. reskryptem L. 37046. Wprawdzie pierwsze posiedzenie założycieli Towarzystwa, które przyniosło jako rezultat założenie własnego organu, t. j. Miesięcznika Heraldycznego, odbyło się 23 marca 1908, a pierwsze Walne Zgromadzenie dopiero dnia 19 grudnia tegoż roku, nie mniej uchwalono tę rocznicę w jakiś sposób zadokumentować. Nadaniu trwalszej formy uczczenia tej chwili stanęła na przeszkodzie krótkość czasu, przeto prace wydawnicze, jak: druk księgi pamiątkowej i indeksu do wydawnictw Towarzystwa, odłożono do 20-lecia „Miesięcznika“ i „Rocznika“ Towarzystwa Heraldycznego, przypadającego w r. 1928. Natomiast postanowiono odbyć Walne Zgromadzenie w formie bardziej uroczystej, niż zwykle, oraz zawiadomić o tej uroczystości wewnętrznej Towarzystwa naukowe i ogół społeczeństwa przy pomocy prasy. — Na temże posiedzeniu zdawał sprawę z postępów druku VII rocznika prezes Tow. i redaktor Prof. Dr. W. Semkowicz, który oznajmił o ukończeniu druku prac Friedberga: O rodzie Łabędzi; H. Polaczkówny: O rodzie Wesenborgów; Namysłowskiego: O gmerkach rybaków pomorskich (ukazało się w osobnej odbitce) i K. Sochaniewicza: O Smokach - Ślepowronach, przybyszach z Mazowsza. Obecnie druk VII rocznika, w formie zwiększonej, jest już na ukończeniu. *Dr. K. Sochaniewicz.*

Skład osobowy Mennicy Państwowej. Dyrektor Mennicy Państwowej: Jan

Aleksandrowicz; Wicedyrektor: inż. Ludwik Zagrodzki; Naczelnik wydz. rachunkowo-administracyjnego: Aleksander Frydrychs; Naczelnik rafinerji, odlewni i laboratorjum: inż. Janusz Szumski; Naczelnik Medaljerni: art. rzeźb. Józef Aumiller; Naczelnik Monetarni złota: inż. Marjan Młyńczyk; Naczelnik Monetarni bilonu: inż. Czesław Szczekowski; Skarbnik: Cyprjan Krzyżanowski; Główny Kontroler: Juljan Odachowski; Kustosz Muzeum Numizmat.: Karol Plage. *K. P.*

Co słychać z pięciozłotówkami? Szumnie zapowiadane wypuszczenie w obieg pięciozłotówek jeszcze w maju r. 1925, nie doszło do skutku, nawet dotychczas. Wiemy, że nie stało się to głównie z tej prostej przyczyny, gdyż wybito je w zbyt dobrej próbie srebra. Już ten fakt jest pewnego rodzaju curiosum. Czy nie należało się lepiej zastanowić przedtem nad tą sprawą i bić je w próbie takiej samej, jak złotówki i dwuzłotówki? Nie zachodziłaby w tym wypadku obawa, że, po wypuszczeniu ich w obieg, będą wyłapywane. Ale stało się! Nam chodzi o rzecz inną: wiadomo, że wybito ich dość pokaźną ilość. Cóż zamierza począć z niemi mennica? Czy przechowywać je będzie, jako martwy kapitał, czy je przetopi?... W pierwszym i drugim wypadku byłoby to tylko stratą kapitału i włożonej w wybicie pracy. Naszem zdaniem należałoby je sprzedawać bez wszelkich utrudnień każdemu, naturalnie po cenie kilkakrotnie wyższej od nominalnej. W ten sposób uzyskanoby pewną kwotę, którą nasz, zresztą niezbyt bogaty, skarb wzgardzić nie powinien. Pozatem tak postępuje się wszędzie, n. p. monety złote czeskie, niemieckie, sowieckie, gdańskie, są już od dawna w handlu numizmatycznym. W takich wypadkach wszędzie jest inicjatywa, nic w takich sprawach nie jest w zawieszeniu. I u nas może i powinno być podobnie, ale nie trzeba czekać zmiłowania Bożego. Odpowiednie czynniki winny więc zreferować, komu należy, tę sprawę, aby ją móc definitywnie załatwić. Skoro zapadnie decyzja, że należy pięciozłotówki stopić, zgodzimy się z tem chętnie. Ale podobne, jak dotychczasowe, załatwianie spraw menniczych nikogo zadowolić nie może. *Kolekcjoner.*

Złota moneta w Austrji. Mennica wiedeńska czyni przygotowania do wybijania złotych monet stu i 50-cio szylingowych, które jednak na razie tak samo, jak gdzieindziej, nie mają być przeznaczone dla obrotu. Dotycząca ustawa przewiduje wybijanie monet także ze złota, dostarczonego przez osoby prywatne, za opłatą, która nie może przekraczać 0·3% wartości wybitych sztuk. *Ch.*

Nowa waluta na Węgrzech. Po Polsce, Niemczech i Austrji przechodzą obecnie Węgry do złotej waluty. Jednostką monetarną jest pengö, zawierająca 100 halerzy (filler). Monety 20 i 10 pengö'we, które będą wybijane ze złota 900 próby, będą przedstawiały na stronie głównej herb państwa, niesiony przez dwóch aniołów, zaś na stronie odwrotnej oznaczenie wartości. Na kilogram feinu przypada 308 pengö, zaś na 1 kilogram złota monetarnego 342 pengö. Sztuka 10 pengö będzie ważyć 2.923975 g.

Monety srebrne będą zawierały 640 części srebra, a 360 części miedzi. Waga sztuki 1 pengö 5 g.

Monety zdawkowe z metalu nieszlachetnego będą wybijane w sztukach po 50, 20, 10, 2 i 1 filler.

Nowa waluta ma obowiązywać od 1 stycznia 1927. *Ch.*

Srebrne monety niemieckie z r. 1925. W roku 1925 zaczęto bić w Niemczech srebrne monety, które noszą nazwę „Reichsmark", a mianowicie: 1) jednomarkówki o wadze 5 g i 22·6 m/m średnicy. Ilość, przepisana do wybicia: 100 miljonów sztuk, z czego 600 sztuk polerowanym stemplem, przeznaczonych dla zbiorów publicznych i prywatnych, 2) dwumarkówki o wadze 10 g i 26 m/m średnicy, w ogólnej liczbie 60 miljonów sztuk, z czego 600 sztuk polerowanym stemplem.

Obydwa powyższe gatunki monet mają na str. głównej orła niemieckiego, według projektu prof. Józefa Wackerle'go

z Monachium, który na konkursie w r. 1922 otrzymał I nagrodę. Strona odwrotna projektowana przez prof. Weissa z Akademji Sztuk w Berlinie. 3) trzymarkówki, bite na pamiątkę tysiąclecia prowincji nadreńskich, o wadze 15 g i 30 m/m średnicy, z napisem na grzbiecie: EINIGKEIT UND RECHT UND FREIHEIT, 16 miljonów sztuk. 4) pięciomarkówki na tę samą pamiątkę, o wadze 25 g i 36 m/m średnicy, ogółem 6 miljonów 400 tys. sztuk.

Niemcy uważają ostatnie dwa gatunki monet nie jako monety okolicznościowe, pamiątkowe, lecz przez wybicie ich w takich masach egzemplarzy pragną zaznaczyć, że uważać je chcą za monetę obiegową w najszerszem tego słowa znaczeniu. Projekty do trzymarkówek i do pięciomarkówek wykonali prof. Weiss i pani Weiss-Sintenis, mianowicie prof. Weiss projekt str. głównej, p. Sintenis str. odwrotnej. Wszystkie powyższe monety będą bite w srebrze 500/1000 próby, we wszystkich dziewięciu mennicach niemieckich. Stemple wykonał R. Kullrich, medaljer mennicy państwowej w Berlinie.

KSIĄŻKI I KATALOGI

Adolph Hess Nachf. Frankfurt a. M. Verzeichniss verkäufl. Münzen und Medailen 1925. *Polonica:* Nr. 978—981: szeląg gdański i toruński Kazimierza IV Jagiell. i dwa małe brakteaty (toruński i elbląski), Nr. 982—995: denary Władysława I, Bolesława III, Władysława II, brakteaty i denary Mieczysława III, Władysława Laskonogiego, półgrosze kor., półgrosz lwowski i denary Władysława Jagiełły i półgrosz Jana Olbrachta, Nr. 1503—1507: medale niem. srebrne 1683 na pam. odsieczy Wiednia, Nr. 1672: jeton srebrny galicyjski 1773, Nr. 1941: kopiejka w złocie Władysława Zygmuntowicza, Nr. 2109: 50-złotówki Aleksandra I z r. 1818, 1819, 25-złotówka 1817, 10-złotówka 1824, Nr. 2154—2157: 5-rublówka w złocie 1848 z mennicy warszawskiej, 25-złotówka 1829, 10-złotówka, t. zw. familijna 1835, 10-złotówka 1837, Nr. 2161: rubel warszawski 1846, Nr. 2192: odbitka próbna dwukopiejkówki warsz. 1848, Nr. 2197—2199: serje próbnych monet miedz. z lat 1850/2 z mennicy warsz., Nr. 2525 do 2656: większa serja monet polskich od czasów Kazimierza IV. Jagiellończyka do Mikołaja I. Do ciekawych wśród nich należą: półtalar neapolitański Karola V z kontramarką Zygmunta Augusta z r. 1564, talary (bite w Nagy Banya) Stefana Batorego 1585 i 1586, talar lekki Zygmunta III b. r. (odbitka z portugała), szóstak koronny 1596 Zygmunta III z trzema wierszami napisu na Rv: (Bardzo piękny egzemplarz, zakupiony przez p. W. Chomińskiego we Lwowie), talar Władysława IV 1638, talar gdański 1637, talar elbląski 1636, medal srebrny b. r. na pam. zaślubin Jana Kazimierza z Ludwiką Marją Gonzagą, półtalar Jana Kazimierza 1649, medal srebrny 1658 (Höhn fec.) na zajęcie Torunia, medal srebrny owalny b. r. na pam. koronacji Michała Korybuta, dukat podwójny, toruński b. r., talar gdański 1685 Jana III, medal srebrny 1704 na pam. elekcji Stanisława Leszczyńskiego, medal koronacyjny 1705 i medal koronacyjny 1697 Augusta II, Nr. 3173: talar Klemensa Wacława 1771. Nr. 3486 do 3500: monety krzyżackie i pruskie, Nr. 4094, 4097, 4104, 4111: medale srebrne Fryderyka Wilhelma II, Nr. 5208 i nast.: monety i medale sasko-polskie, Nr. 5460 — 5474: monety kurlandzkie, wśród których talar Jakóba Kettlera 1645, medal Ernesta Birona b. r. (1761), szóstak Karola 1762. Nr. 7079 — 7112: monety i medale gdańskie, wśród których dukaty z lat 1580, 1583, 1595, 1649, 1652, 1653, 1658, 1660, 1698, 25 guldenów wolnego m. Gdańska 1923 (cena 250

Gmk!) Nr. 7147—7157: monety i medale elbląskie, Nr. 7444/5: monety W. m. Krakowa 1835, Nr. 7738 — 7742: monety m. Rygi, Nr. 7761: półgroszki świdnickie 1519—1526, Nr. 7817—7833: monety i medale toruńskie, Nr. 7921: dwuzłotówka 1813 z czasów oblężenia Zamościa, w końcu medale na cześć Marji Czapskiej, Ant. Portalupi'ego, Ludwiki Radziwiłłówny, J. v. Reichla, Idziego Straucha, J. H. v. Weickmanna i G. Wernicka.

Robert Ball Nast. Berlin „Münze und Medaille" Nr. 4. Sierpień 1925. *Polonica:* Nr. 1704/1705: 50-złotówka i 25-złotówka Aleksandra I. z r. 1818, Nr. 1737/8: dukat Stanisława Augusta z r. 1792 i dukat z powstania 1830/1, Nr. 1902, 1905 — 1912: monety złote sasko-polskie, Nr. 2011—2014: dukaty gdańskie 1647, 1666 i dwa z r. 1688, Nr. 2111/12: medal srebrny 1817 na otwarcie huty żelaznej w Białogonach i 10-złotówka 1824, Nr. 2120—25: talar kor. 1627, 1628 (2 szt.) 1629, medal cynowy 1636 (Seb. Dadler fec.) na pam. zwycięstwa pod Smoleńskiem i talar kor. 1788, Nr. 2379—2397: monety i medale srebrne sasko-polskie, Nr. 2438: talar kurlandzki 1780 (2 szt.), Nr. 2526: medal srebrny gdański 1660 (J. Höhn fec.), na pam. pokoju oliwskiego, Nr. 2534: talar toruński 1638.

Friedrich Redder Lipsk. Verzeichniss Nr. 20, wrzesień 1925. *Polonica:* Nr. 287—290: teston 1584, 1575, 1/2 teston 1585 i tournois podwójny Henryka Walezego, Nr. 388—443: monety i medale polskie od Zygmunta I aż do czasów ostatniej wojny, Nr. 607—610: dukat Ks. Warszawskiego 1812, talary 1811, 1814, 1/3 talara 1811, trojaki i grosze miedz. Nr. 680: dukat Ludwika Węg., Nr. 927/8: drobne monety Klemensa Wacława, Nr. 1951—1995: monety i medale sasko-polskie, Nr. 2090/1: jeton kurlandzki 1764 i talar 1780, Nr. 2533—2540: monety i medale gdańskie, wśród nich medal złoty 1677, na cześć Jana III i Marji Kazimiery (300 Gmk), Nr. 2848/50: donatywa toruńska, trzydukatowa 1655, orty 1663, 1664, i grosz 1763, Nr. 3629: medal cynowy 1873 na cześć Kopernika Nr. 3972/9: denary Władysława II 1139 do 1148, półgrosze i denary Wład. Jagiełły, Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta i Aleksandra; Nr. 4037: półgrosz toruński Kazimierza Jag. *M.*

Notgeldhandlung Dr. A. Keller, Berlin. Notgeld — Preisliste Nr. 4. Wrzesień 1925 — zawiera wiele bonów, wydawanych w miejscowościach polskich b. zaboru pruskiego. Ceny przyzwoite. *S.*

Rynek aukcyjny. Dnia 27, 28 i 29 września 1925 r. odbyła się u M. Lempertza w Kolonji licytacja monet i medali, pochodzących z różnych zbiorów. *Polonica:* Nr. 586/7: talary Klemensa Wacława 1769 i 1794, Nr. 973: 30 krajcarów dla Ks. Oświęcimskiego i Zatorskiego, Nr. 1116/18: monety różne Klemensa Wacława z lat 1770, 73, 89, 90. Nr. 1431: trojaki, grosze i półgrosze dla Prus południowych z r. 1796/7, Nr. 1446/7: szeląg gdański 1801, grosze i półgrosze W. Ks. Poznańskiego 1806 do 1811, Nr. 1953: drobne monety z czasów Ks. Warszawskiego, Nr. 2017: trojak kurlandzki 1764, Nr. 2183—2193: drobne monety gdańskie od Kazimierza Jag. do r. 1812. Nr. 2323/5: szelągi ryskie, polskie i szwedzkie, Nr. 2343: grosze toruńskie 1765. *R. M.*

C Z A S O P I S M A

Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne, organ Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie Nr. 1—12 styczeń — grudzień 1924, 8⁰, str. 80, tablic 11 (I—XI). Rocznik zawiera następujące artykuły: Dr. M. Gumowski:

Henryk Mańkowski (wspomnienie pośmiertne), Ś. p. Franciszek Piekosiński: O stopie menniczej u starożytnych, Dr. M. Gumowski: Studja nad gdańską sztuką medaljerską XVII w. Tadeusz Przypkowski: Wykopalisko monet XIII w. w Brzegach nad Nidą. Część IV, Protest Towarzystwa Numizmatycznego (z powodu znikomego rezultatu, jaki dotychczas osiągnięto przy zwrocie numizmatów, wywiezionych z Polski do Rosji w XIX i XX w.). Sprawy Towarzystwa. Od Redakcji. Recenzje. Kronika. Nekrologi. Od Administracji. Ogłoszenia.

Numismatický Časopis Československý (Revue numismatique Tchécoslovaque). Rocznik I. Nr. 3 i 4 Praga 1925. gr. 8⁰ str. 88 (od 85 — 172), 7 tablic (od V—XI). Wychodzi 4 razy w roku, pod redakcją Dra Gustawa Skalsky'ego. Abonament roczny 40 Kcz.

Zeszyt zawiera następujące artykuły: *G. Skalský;* Pamięci prof. Józefa Smolika (†1915), *J. Eisner:* Monety z napisem BIATEC, znalezione w Preszburgu w r. 1923. *J. Rudolf:* Monety czesko-słowackie. *V. Katz:* Concz Welcz i Kasper Ulich. Znaleziska: F. Hrušovský: Znalezisko monet rzymskich w Małych Brestowanach obok Tarnawy na Słowaczyźnie. J. Skutil: Przyczynek do rejestracji monet rzymskich, znalezionych na Morawach południowych. J. Skutil: Drobne znaleziska monet starożytnych na Morawach. J. Skutil: Spuścizna numizmatyczna M. Mašek'a. J. Skutil: Znaleziska monet rzymskich w Muszowie. Dr. J. Ječny: Znaleziska monet z XIV i XV w. w okolicach Pilzna. E. Sirový: Wykopaliska monet czeskich i niemieckich z XV w. w Dmisztycach koło Milewska. E. Sirový: Znalezisko monet z czasów wojny trzydziestoletniej w Beneszowie. Dr. A. Markus: Znalezisko monet na zamku Schwarzenberga w Trzeboni. — Recenzje. — Czasopisma. — Muzea. — Wystawy. — Sprawy Towarzystwa etc. — Nowe bicia. — Rynek Numizmatyczny. — Osobiste. — Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa.

Berliner Münzblätter, organ połączonych Towarzystw Numizmatycznych Niemiec i Austrji. Wydaje Emil Bahrfeldt. Wychodzą miesięcznie z dodatkiem: „Numismatische Correspondenz". Abonament roczny 8.— Gmk. Rocznik 45, *Nr. 274*: E. B.: Die deutschen Silbermünzprägungen vom Jahre 1925. — Dr. Jesse: Zur Geschichte des wendischen Münzvereins II/III. — Paul Feiland; Die Münzprägung der „Freien Stadt Danzig". 1923. — Drobne wiadomości. *Nr. 275*: W. Schwinkowski: Meissnische Pfennige und Heller der Groschenwährung bis 1500. — E. Stange: Der Münzfund von Bünde in Westfalen. — Drobne wiadomości. — 1 tablica. *M.*

B I B L J O G R A F J A

1. **Gumowski Marjan Dr.** Medale polskie, Warszawa 1925, Instytut Wydawniczy „Bibljoteka Polska", 16⁰, str. 232, tablic XXXIV, cena zł. 5·—.

2. **Machniewicz Stanisław.** Ważne drobnostki. Wartość praktyczna i estetyczna naszego bilonu. „Kurjer Lwowski" Nr. 216/1925.

3. **Suchos John Ks.** Catalogue Largest Collection of Polish Coins. Eyon, PA 1925, 8⁰, str. 39. *M.*

DUBLETY DZIEŁ NUMIZMATYCZNYCH DO NABYCIA W REDAKCJI.

(Własność prywatna).

	zł.
1. Dr. M. Gumowski: Mennica wileńska w XVI i XVII wieku, Warszawa 1921, 4⁰, str. VI+200, tablic XVIII, brosz. . .	4·—
2. — Biskupstwo kruszwickie w XI wieku, Poznań 1921, str. 68, brosz.	1·—
3. Karol Plage: Okres Stanisława Augusta w historji numizmatyki polskiej. Kraków 1913, folio, str. 86, tablic XXXIV+2, brosz.	10·—
4. Stanisław hr. Walewski: Trojaki koronne Zygmuntu III od 1588 do 1624. Kraków 1884, gr. 8⁰, str. 224, tablic XIX, opr. $^1/_2$-pł.	12·—

NOWE MEDALE DO NABYCIA W REDAKCJI.

Medal bronzowy 1923 na pam. zwycięstwa Jana III pod Chocimem. Średnica 25 mm. Cena 5 zł.

Medal bronzowy 1926 na cześć Stanisława Staszica, wybity staraniem Tow. Numizmat. w Warszawie. Średnica 55 mm. Cena 15·— zł. (dla członków i prenumeratorów 12·— zł. + ew. porto).

OGŁOSZENIA.

Za treść artykułów odpowiadają autorowie.

Z drukarni Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, pod zarządem Józefa Ziembińskiego.